

## **EEN TRANSPORT VAN WEESKINDEREN**

*door Albert L. Kort*

**Burgemeester Krijn Wagtho van Tholen zal met gemengde gevoelens hebben teruggekeken op de gebeurtenissen die zich in zijn stad in 1823 hadden voorgedaan. De sluiting van een vrijwel bankroet weeshuis, het transport van 24 weeskinderen naar Drenthe, rellen onder Thoolse jongeren die het transport wilden verhinderen, de komst van politie en militairen om de orde in de gemeente te handhaven: Wagtho maakte het allemaal mee. En, alsof dit alles nog niet genoeg was, hij kreeg een uitbrander van de Gouverneur van Zeeland, omdat deze de burgemeester aansprakelijk stelde voor het tumult. Tholen in rep en roer, hoe heeft het kunnen gebeuren?**

Het had allemaal te maken met de verzorging van de wezen in de gemeente. Tholen kende, net als de meeste andere stadjes in Zeeland, een eigen weeshuis. In tegenstelling tot de meeste dorpen, waar de weeskinderen voor een appel en een ei bij particulieren werden ondergebracht, werden de wezen in Tholen in een tehuis verzorgd. Daar verrichtten ze onder leiding van een binnenvader en -moeder hun dagelijkse werkzaamheden. Of de kinderen tevreden waren, weten we niet. Wat we wel weten, is dat ze in elk geval over fatsoenlijke kleding beschikten en genoeg te eten kregen. Bovendien genoten ze enig onderwijs. Wezen die bij plaatselijke middenstanders of bij boeren in de omgeving werden ondergebracht, hadden het in de regel veel minder getroffen. Maar al te zeer werden zij door hun pleegouders als goedkope arbeidskrachten gezien. 'Meestal', zo schreef de Zeeuwse Vereniging van Wezenverpleging, 'komen zij in de armste gezinnen terecht, worden daar tot landarbeid, houtsprokkelen, of tot het oppassen van kleine kinderen gebruikt, zoodat er

*noch van opvoeding, noch van onderwijs, noch van het aanleeren van een ambacht sprake is'. [1]*

Het probleem in Tholen was echter dat de exploitatie van het weeshuis de gemeente Tholen handenvol geld kostte. In 1820 berichtte de rentmeester, F. Durée, dat de jaarlijkse uitgaven meer dan drie duizend gulden bedroegen, een voor die tijd kolossaal bedrag dat een gat sloeg in de gemeentebegroting. Aangezien de inkomsten uit giften, collectes en donaties bij lange na niet genoeg waren om de uitgaven te dekken, moest de gemeente het tehuis ieder jaar een forse financiële injectie toedienen. De subsidie, die in 1820 inmiddels was opgelopen tot een bedrag van f 1800,-, ging echter de krachten van de gemeente te boven. Vandaar dat het weeshuisbestuur met de gedachte speelde om het tehuis op te heffen en de bijna der-tig weeskinderen bij gezinnen in de buurt uit te besteden. [2] Ten slotte gebeurde dit ook in de andere plaatsen op het eiland.



*Het gebouw links van het stadhuis in de Hoogstraat bood tot 1823 onderdak aan het Thoolse weeshuis. (Collectie gemeentearchief Tholen).*

## Koloniën van Weldadigheid

Gedeputeerde Staten lieten in 1821 echter weten dat er een andere oplossing mogelijk was. Wat dachten de weeshuisregenten van de mogelijkheid om de kinderen op te sturen naar de Koloniën van Weldadigheid in het noorden van het land, waar al vanaf 1818 hele families uit Nederland naar toe waren getrokken om met steun van de Maatschappij van Weldadigheid een nieuw en hopelijk beter bestaan op te bouwen? [3] Ook weeskinderen konden daar worden ondergebracht. [4] De bestuurders van het weeshuis, burgemeester WagTho, A. Geluk, A. van Noorden, C. Boom en F. Durée, besloten de zaak nog even aan te zien. Een jaar later echter waren ook zij ervan doordrongen dat haast was geboden, zeker toen duidelijk werd dat de gemeentesubsidie van f 1800,- niet langer genoeg was om de exploitatie van het tehuis rond te krijgen. Nog meer steun van de gemeente was echter uitgesloten. *'Deze vermeerdering van subsidie'*, maakte WagTho in niet mis te verstane bewoordingen duidelijk, *'zoude de stedelijke finantien door eenen last zoo zeer bezwaren dat weldra de stedelijke belangen daardoor zouden kwijnen, hetwelk Hun Ed. Achtbare zoo veel mooglijk behooren te voorkomen, vooral daar door de Maatschappij van Weldadigheid het middel wordt aan de hand gedaan om met mindere kosten de kinderen tot een werkzaam Maatschappelijk leven te doen opleiden en hun daardoor, meer dan hier mooglijk is, in de gelegenheid te stellen om voor hun volgend leven, onder een gedurigen Arbeid gevormd nuttige en werkzame ledien in de Maatschappij te worden'*. Duidelijke taal: het opsturen van de weeskinderen zou het armbestuur een belangrijke besparing op de kosten opleveren. De kinderen, zo liet de Maatschappij van Weldadigheid weten, zouden ieder voor f 45,- per jaar in één van de koloniën kunnen worden geplaatst. In totaal zou het armbestuur f 1080,- kwijt zijn, slechts een derde van de kosten die het nu ieder jaar moest ophoesten en dat alles voor de verzorging van maar liefst 24 kinderen!

## Wezen op transport

Dat lieten de regenten zich geen twee keer zeggen en het contract met de Maatschappij van Weldadigheid was dan ook snel getekend. In december 1822 werd overeengekomen dat op 1 mei 1823 bijna alle kinderen uit het Thoolse weeshuis – 24 in totaal – naar de koloniën werden overgebracht. [5]

Geen van de weeshuisregenten zal op dat moment hebben vermoed dat het besluit tot zo veel commotie zou leiden. Of schoon de autoriteiten alle moeite deden het besluit zo lang mogelijk geheim te houden – de weeskinderen zelf werden pas kort voor hun vertrek geïnformeerd – moet het nieuws van het aanstaande transport zich als een lopend vuurtje door de stad, ja zelfs over het hele eiland, hebben verspreid.

Wat moet er door Wagtho zijn heengegaan, toen het stadsbestuur op het allerlaatste moment besloot om het transport tot nader order uit te stellen, omdat er verzet onder de plaatselijke bevolking was uitgebroken? In een brief aan de Gouverneur legde zijn collega, burgemeester Van Lichtenbergh, uit waarom het bestuur geen andere mogelijkheid zag. Hij wees op ‘*eene rustverstorende beweging, welken in den afgelopen nagt binnen deze stad heeft plaats gehad*’ en die tot doel had ‘*de uitvoering van een besluit van het plaatselijk bestuur te beletten*’. Volgens afspraak met de Maatschappij van Weldadigheid moesten de kinderen naar de koloniën worden overgebracht en de tijd van vertrek was bepaald op vier uur ‘s morgens. ‘*Hoezeer het wel te vermoeden was*’, vervolgde Van Lichtenbergh zijn verhaal, ‘*dat er onder de ingezetenen waren, dien uit vooroordeel en onkunde van de koloniale inrigtingen der Maatschappij van Weldadigheid het vertrek der weeskinderen ongaarne zagen, was het echter niet te voorzien, dat men zich daartegen met geweld zou willen verzettend; de uitkomst intusschen heeft het tegendeel getoond. Reeds gisterenavond om elf uuren begonnen zich een aantal lieden uit de geringste klasse te verzamelen, en met een luidruchtig geschreeuw de straaten te doorlopen, in sterke be-*

*woordingen lieten zij zich uit tegen het vertrek der kinderen, en deden hevige bedreigingen tegen den Burgemeester Wagtho, die als president van Regenten van het Weeshuijs zich meer bijzonder met het vertrek der kinderen had bezig gehouden, en aan wiens huis de oproerigen zich niet ontzagen geweldadigheden te plegen. Met de eenige veldwagter, die wij ter onzer beschikking hadden, was het niet mogelijk de oproerigen, die ook door het gebruik van sterken drank verhit waren, door geweld te keer te gaan, en het Besluit der Regeering te doen eerbiedigen; en wij moesten dus besluiten het vertrek der weeskinderen, voor het tegenwoordige te schorsen. Dit had dan ook het gewenscht gevolg, dat er geen verdere geweldadigheden werden gepleegd, schoon het ge-loop en geschreeuw langs de straat tot het aanbreken van den dag aanhield, waarna alles tot de rust wederkeerde. Hoezeer de bewegingen door jonge lieden uit de geringste klasse zijn veroorzaakt, is het echter niet onwaarschijnlijk, dat zij door andere Burgers daartoe zijn aangespoord, zulks zal wel ligt bij het geregtelijk onderzoek, dat over deze zal plaats hebben, ontdekt worden. Hoedanig als nu opzigtelijk het vertrek der weeskinderen naar de koloniën der Maatschappij van Weldadigheid te handelen, is voor als nog bij ons onzeker, bij de tegenwoordige gisting der gemoederen is zulks onraadzaam, en zeker kan dit niet meer geschieden, zonder dat wij van sterker arm, dan die van een enkelen veldwagter zijn voorzien; aangenaam zou het ons zijn door UwhoogEdg. in dezen te worden voorgelijgt'. [6]*

### **Uitstel van het transport**

De Gouverneur nam het gebeuren hoog op en verzocht de minister van Binnenlandse Zaken om onmiddellijk een detachement van zestig militairen naar Tholen te sturen, die de orde in de stad moesten herstellen en ervoor zouden zorgen dat de weeskinderen alsnog konden vertrekken. De militairen arriveerden op 2 mei, een dag later gevuld door de Gouver-

neur die met eigen ogen wilde zien wat er zich in Tholen had afgespeeld. Hij was niet erg onder de indruk en kwam al snel tot de conclusie, ‘dat met eenige weinige volharding en fermitieit de Burgemeester welligt niet zouden hebben behoeven te zijn gekomen tot het toegeven aan den Eisch der burgerij’. Wat was er nu eigenlijk gebeurd? Slechts enkele burgers hadden zich luidruchtig gedragen en twee lieden hadden bij burgemeester Wagtho aangebeld. Omdat er niet werd opengedaan, was er een ruit gesneuveld en dat was alles. Mevrouw Wagtho was echter zo van het gebeuren overstuur geraakt, dat de burgemeester min of meer in paniek had besloten het transport af te blazen.

De Gouverneur mocht de zaak dan afdoen als een bagatel, de officier van justitie in Zierikzee dacht daar anders over. Hij rapporteerde dat beide burgemeesters wel degelijk serieus waren bedreigd. Volgens de officier was in de nacht van 30 april op 1 mei maar liefst ‘2/3 deel der bevolking van Tholen de straat opgegaan’. De conclusies van de officier waren voor de machthebbers voldoende reden om het transport van de wezen voorlopig uit te stellen en een onderzoek in te stellen naar de rellen die zich hadden voorgedaan. De minister besloot dat de militairen hun verblijf in Tholen verlengden en gaf de ‘justiële autoriteit’ opdracht ‘de belhamels dier rustverstoring dadelijk te vervolgen’. [7]

Het werd de machthebbers al snel duidelijk wie tot deze ‘belhamels’ konden worden gerekend. Op 8 mei werd Clement de Jonge, ‘een der voornaamste rustverstoorders’, gearresteerd. Tien dagen later werd Cornelis Kerpel in de kraag gegrepen. Kerpel werd ervan beschuldigd naar Sint-Maartensdijk te zijn gegaan ‘om de ingezetenen dier plaats overtehalen tot assistentie der stedelingen om het vertrek der kinderen te beletten’. Jan Willem Pleune, een derde arrestant, werd sabotage ten laste gelegd. Hij zou, samen met een aantal andere jongelui uit Oud-Vossemeer, een herbergier in Tholen hebben overgehaald om, ‘zoodra er eenig begin word

*gemaakt tot het inschepen of verzenden der weeskinderen, hun onverwijd daarvan kennis te geven, ten einde zich in massa, naar die stad te begeven en de verzending te helpen beletten'. [8]*

Met de arrestaties leek de rust weer te keren. Volgens de procureur-generaal te Middelburg was het hele gebeuren in Tholen niet meer dan een storm in een glas water geweest. Eind mei schreef hij de Gouverneur, dat de drie jongens 'zonder zelfs de minste schijn van tegenstand' waren aangehouden. De mensen in Tholen verroerden zelfs geen vin, toen '*Cornelis Kerpel bij het aangaan der kerk ten aanzien van wel driehonderd menschen is gearresteerd*'. De burgemeester had in zijn ogen de ernst van de ongeregeldheden dan ook zwaar overdreven. Als Waghto meer 'fermiteit' aan de dag had gelegd en wat beter had geluisterd naar zijn politieke tegenstanders, was Tholen een hoop ellende bespaard gebleven. [9]

### **Verlaat vertrek**

Eind mei waren de weeskinderen nog steeds niet vertrokken. Als het aan de burgemeester lag, moesten ze zo snel mogelijk op transport worden gesteld en wel in het diepste geheim. Hij stelde daarom voor de kinderen onder leiding van de marechaussee naar Willemstad te brengen. De rijtuigen die nodig waren voor het vervoer moesten in Bergen op Zoom worden gehuurd en mochten pas in Tholen arriveren op het moment '*dat de veldarbeiders buiten de stad waren om hun werk te verrigten*'. Onder geen beding mochten zij van het transport weten, dit zou volgens hem alleen maar voor problemen zorgen. De Gouverneur zag echter niets in dit voorstel. Inschakeling van de marechaussee wekte de schijn dat de wezen als '*verdachte personen of als misdadiigers werden behandeld*' en dit had volgens hem '*een zeer nadeelige invloed op den publieke opinie*'. Voor geheimhouding voelde de Gouverneur evenmin. Dit zou de bevolking zien als 'vreesachtigheid,

*hetgeen zorgvuldig behoort te worden vermeden'. De kinderen moesten per schip worden vervoerd. Niet door een schipper uit Tholen, maar door iemand uit Middelburg die desnoods door een aantal militairen kon worden geëscorteerd.*

Nu was het de burgemeester die tegensputterde. Als de kinderen per schip vanuit Tholen werden vervoerd, zo schreef hij, '*moeten ze een groot deel der Stad doorgaan, en welligt door hunne jammerkreten onaangename indrukken bij de ingezetenen achterlaten*'. Ook de militaire escorte zag hij niet zitten. Die zou in zijn ogen de schijn wekken '*dat de kinderen als slaven werden weggevoerd*'. [10]

De Gouverneur had evenwel het laatste woord en hij bepaalde dat het transport op vrijdagmiddag 9 juni zou plaatsvinden. Uitgebreide voorzorgsmaatregelen werden getroffen. Een bode uit Tholen werd naar Middelburg gestuurd om de schipper daar instructies te geven hoe hij het beste onopvallend naar Tholen kon varen. De marechaussee werd ingeschakeld om de orde in de stad te bewaken. Militairen waren overgekomen om de weeskinderen tot Amsterdam te begeleiden. Afgesproken was dat rentmeester Durée op eigen gelegenheid naar Amsterdam vertrok om van daaruit de weeskinderen naar Drenthe te vergezellen.



*Een beeld van de kolonie Willemsoord.*

De Gouverneur zwaaidde de kinderen uit. Een dag later schreef hij de minister: *'Ik begaf me regtstreeks te voet naar het weeshuis om zelf de kinderen naar het schip te begeleiden; dit heeft op de meest geregelde wijze plaats gehad; er was weinig beweging op straat, en ik heb zelfs nergens eenig blijk van ongenoegen bespeurd; in het begin vertoonden zich wel sporen van droefheid bij sommige der kinderen en ook bij anderen, maar toen het schip van de wal stak, waren de weezen reeds volkomen opgeruimd en blijmoedig'.* [11]

### Aankomst en verblijf in de kolonie

Eind juni bracht Durée aan het weeshuisbestuur verslag uit van de reis die hij met de wezen had gemaakt en van zijn bezoek aan de koloniën. Op vrijdagmiddag 9 juni waren de kinderen uit Tholen vertrokken, *'nadat zij zich hersteld hadden van de eerste ontsteltenis, veroorzaakt door het hun, zoo kort voor hun vertrek gedaan berigt en het vaarwel zeggen aan hun vrienden en bekenden. Deeze gunstige gemoedstemming is hun steeds bijgebleven, en ik verheug mij UwEd te kunnen verzekeren, dat geene derzelve, gedurende de geheele reis, eenig ongenoegen getoond noch over hunne standverwisseling gemord hebben, maar steeds zich gehoorzaam hebben gedragen aan de hun gegeven bevelen, zoo dat men zulks niet beter had kunnen verlangen'*. Hij ging verder: *'Bij mijne aankomst te Amsterdam ontving ik des morgens van den 13 dezer berigt dat het Transport zich te Alphen bevond en door tegenwind werd opgehouden. Dit veroorzaakte mij veel zorg daar den Steenwijker Beurtschipper des zaterdags 's avonds den 14<sup>e</sup> 7 uren van Amsterdam moest vertrekken en er als dan geene andere scheepsgelegenheid was voor den 17<sup>e</sup> of 18<sup>e</sup> daaraanvolgende, hetgeen de reis aanmerkelijk vertraagd en de kosten verzwaard zoude hebben'*. Het kwam echter goed en de kinderen arriveerden op tijd in Amsterdam. Het vervoer daar gaf wel enige problemen. Zo waren er schippers die hun afspraak niet nakwamen en meer dan eens

werden de kinderen nagejouwd door Amsterdammers die woorden gebruikten die niet voor kinderen waren bestemd. Duree schreef: *'Bij het passeren van eenige bruggen te Amsterdam werd ik wel eens bekommert over enkele uitdrukkingen van weinige vrouwen uit de geringe klasse en het berouwde mij de assistentie der Politie niet gevraagd te hebben, doch het bleef daarbij en ik spoedde mij om met het Transport, de plaats mijner bestemming te bereiken, alwaar ook tegelijkertijdig 2 Huisgezinnen van 's Hage met eenige ingedeelde kinderen uit de stadsarmenschool aldaar, te samen 16 hoofden uitmakende, werden ingescheept'.*

Zondag 15 juni arriveerde de boot in Steenwijk. Na daar enige uren in een herberg te hebben doorgebracht, vertrok het gezelschap – jongens en meisjes in gescheiden rijtuigen – naar Frederiksoord, waar het nog dezelfde avond aankwam. De 24 kinderen werden bij verschillende kolonistengezinnen ondergebracht en verdeeld over verschillende hoeven. Durée ging vervolgens bij alle gezinnen langs en vroeg de kinderen of zij het naar hun zin hadden. Sommigen wilden in een andere hoeve worden geplaatst, een wens die na overleg met de directeur van de proefkolonie, Benjamin van den Bosch, werd gehonoreerd. *'De jongste kinderen zijn meest alle in Kolonie No 4, wyl de oudste bijna alle in Kolonie Nr 1 en 2 zijn ingedeeld'*.

Durée besloot nog een dag in de kolonie te blijven om zich ervan te overtuigen dat het de Thoolse weeskinderen aan niets ontbrak. Hij inspecteerde de voeding en de huisvesting. Daar was weinig op aan te merken. Het onderwijs was volgens hem zelfs ‘uitmuntend’. Dat *'overtrof verre mijne verwachting. Het was een aangenaam gezicht hier een groot aantal kinderen van minvermogende ouders te zien onderwijzen in het lezen, schrijven, rekenen en die alle in de Classen waar in hunne jaren of gemaakte vorderingen hen geplaatst hadden, van het gegevene onderwijs zeer goed partij hadden getrokken. De leermeesters onderwijzen hunne leerlingen op*

Tolone. 87

Samenstelling der Wezen opmerkende Subcommissie Tholen  
Langbroek op den 15 Juny 1853. Met Vermelding Waar  
in Zee Zij Gevestigd. Oftvallen ingedeeld

Namen der Wezen	Naam en Naam van Waar Weer te vinden	Waar gevestigd of bewezen ingedeeld
22	Israël Cornelis Laken	Pieter Fransca (Houtzager)
31	Silvia Hendrikje	Bernardus Abtton
	Maria Cornelis Prent	
32	Jan Prent	Jan Hendrik Houtst (Houtzager)
	Derk Prent	
36	Adriaan Hendrikje	Willem Klingant
37	Cornelis Johannes Maghielse	J.W. Kranter Palm
65	Fraud de Korten	Jacob Hooper
66	Wilhelmina Hendrikje	Second Graffen
	Jacoba Hendrikje	
58	Mariën Luyte	Jacob d' d' Martier
104	Jacobus Maria Luyte	Cornelis Frankel

Gedrukt op den 17 Juny 1853.  
*J. C. G. van der Heide*

Op lijsten, zoals deze van kolonie 4, werd aangetekend bij wie de wezen in Frederiksoord werden ondergebracht.

eene bijzonder voorbeeldige minzaame wijze. Traanen van dankbaar ontrolden mijne oogen.' De wezen hadden het volgens hem in de kolonie veel beter dan in de 'gewoone Maatschappij waar ze blootgesteld zouden zijn geweest aan een verwaarloosde opvoeding'.

Voordat Durée naar Tholen terugkeerde, bracht hij nog een bezoek aan het gezin van de kolonist Domenicus Meeder, die door de Thoolse subcommissie van weldadigheid in 1819

naar de kolonie was gestuurd. Als we Durée mogen geloven, kon het gezin van Meeder zijn geluk niet op. ‘Tranen van dankbaar gevoel ontrolden hunne oogen over het geluk dat zij genoten’. [12]

Afgaande op de verslagen die de Thoolse regenten ieder jaar maakten van hun bezoek aan de koloniën in Drenthe, lijkt het erop dat de weeskinderen in een oase van geluk waren beland. Zo liet Wagtho het gemeentebestuur in 1824 weten, dat de kinderen het uitstekend maakten. ‘*Het verdienend onze opmerking*’, zo schreef hij trots, ‘*dat er van de 24 kinderen, in zulk een geruim tijdvak en daarbij nog de verandering van Climaat geene ziekten zijn gevallen of overleden zijn*’. Het ‘*zedelijk gedrag*’ van de wezen was ‘*uitmuntend, zoo dat men met grond kan verwachten dat zij eenmaal tot nuttige Leden der Maatschappij zullen verstrekken*’. Een tweetal weeskinderen uitgezonderd (Cornelis Maghielse ‘*die wat traag*’ en Lauwerina Borginge ‘*die wat brutaal is*’), waren de wezen ‘*gehoorzaam en gewillig*’. Alle kinderen maakten goede vorderingen in het lezen, schrijven en sommige in het rekenen. Acht kinderen waren zelfs geplaatst in het opvoedingsinstituut te Wateren, ‘*ten einde aldaar door de zorg van den verdienstelijken Heer Mulder te worden onderzocht, wie hunner, den meesten aanleg heeft tot de ontwikkeling der phisieke kragten en verstandelijke vermogens, als ook tot een deugdzame opleiding – en – om verder de daartoe geschikte opteleiden tot schoolonderwijzers, Boekhouders of andere Standen der Maatschappij. Voor deze kinderen is alzoo een loopbaan geopend waardoor zij tot roem en eer kunnen geraken en waartoe hunne ouders en familien onvermogend waren hen opteleiden*’.

De jongeren uit Tholen staken volgens Wagtho gunstig af bij hun leeftijdgenoten uit andere delen van het land en stonden daarom in de speciale belangstelling van Johannes van den Bosch, de Gouverneur van de Maatschappij van Weldadigheid. [13]

Ook vier jaar later leek alles rozengeur en maneschijn. Zo lezen we in het rapport over 1827 dat er op het ‘zedelijk gedrag’ van de kinderen niets was aan te merken. ‘Zoowel hunne superieuren als de huisvaders en huismoeders, bij welke zij geplaatst zijn, zijn volkomen met hen tevreden. In den arbeid zijn zij vlijtig, zijn overigens zeer gehoorzaam en in het schoolonderwijs maken zij goede vorderingen’. [14] Het waren woorden die de stads- en armbestuurders als muziek in de oren moeten hebben geklonken. Of de weeskinderen werkelijk zo gelukkig waren als de regenten van het weeshuis ons willen doen geloven, is natuurlijk de vraag. De verslagen zijn immers gekleurd. Omdat het de armbestuurders zelf waren geweest die op het transport naar de kolonie hadden aangedrongen, hadden zij er alle belang bij om het leven in Drenthe fraaier voor te stellen dan het in werkelijkheid was. Over de gevoelens en gedachten van de kinderen weten we zo goed als niets. Hun stem klinkt in de geschiedenis niet door. Het leven in Drenthe moet voor hen een grote verandering zijn geweest. Allereerst zaten ze in een wildvreemde omgeving, ver verwijderd van Tholen, waar de meesten van hen waren geboren en getogen. In Tholen woonden zij samen, in het weeshuis onder één dak. In de koloniën waren ze over meerdere huizen en gezinnen verspreid. Hoe het ook zij, de meeste weeskinderen zaten hun tijd in de kolonie uit. Sommige jongens gingen – al dan niet vrijwillig – in dienst, anderen werden ontslagen en keerden naar Tholen terug. Zoals uit de bijlage blijkt, zouden slechts twee wezen (Marinus en Adriana Leijte) ‘deserteren’. Het bleek tijdelijk, want na enige tijd waren beiden weer teruggekeerd.

### Nasleep

Wagtho mocht dan in zijn nopjes zijn met de behandeling van de weeskinderen in het verre Drenthe, het venijn zat voor hem in de staart. Zowel de officier van justitie in Tholen als de Gouverneur was van mening, dat het optreden van beide

burgemeesters beneden iedere maat was geweest. Met name Wagtho had zich in hun ogen als een lafaard gedragen. Volgens de officier van justitie had Wagtho '*met gepaste fermiteit in de eerste oogenblikken de onrustige woelingen zeer wel kunnen dempen*'. Zelfs op de meeste cruciale momenten, toen de arrestaties werden verricht en de weeskinderen werden ingeschept, verklaarde de officier '*niets dan stilte en bedaarde gerustheid te hebben ontmoet*'. Dat de mensen op het eiland zich alleen maar stilhielden '*uit vrees voor de vervolgingen der justitie*', zoals Wagtho beweerde, vond hij klinkklare onzin.

Hun weinig heldhaftige houding kwam Wagtho en zijn collega Van Lichtenbergh op een officiële berisping van de minister te staan. In een brief, die op 2 juli 1823 was gedagtekend, konden ze lezen: '*Brengt bij deze, de betuiging van zijner Majesteits ontevredenheid, ter kennis van Burgemeesteren van Tholen, over de weinige standvastigheid, door hen aan den dag gelegd, bij gelegenheid der aldaar op den 1e Mei ll. plaats gehad hebbende bewegingen*'.

De berisping moet voor de burgemeesters een vernedering van de eerste orde zijn geweest. [15]

### Ten slotte

In dit verhaal hebben we de aandacht gericht op de wezen die op 9 juni 1823 vanuit Tholen naar Drenthe werden gestuurd. Het waren beslist niet de enige weeskinderen uit Tholen die naar de koloniën werden verscheept. In de jaren 1824, 1827, 1830, 1833, 1836, 1839-1840, 1843, 1847-1851, 1855, 1856-1858, 1860 en 1864 zouden in totaal nog eens 78 kinderen worden getransporteerd. Catharina Cornelia Haze (geboren op 8 augustus 1848) was het laatste weeskind dat in september 1864 naar Drenthe vertrok. Na dat jaar besloot het armbestuur weeskinderen voortaan uit te besteden bij particulieren op Tholen. [16]

## **Noten**

1. Albert Kort, *Geen cent te veel Armoede en armenzorg op Zuid-Beveland, 1850-1940*, Hilversum 2001, pag. 155.
2. GA Tholen, Archief Stad Tholen, inv.nr. 1507, notulen 25-8-1820.
3. Ibidem, notulen 17-8-1821.
4. Voor de geschiedenis van de Koloniën van Weldadigheid zie het populaire boek van Wil Schackmann, *De proefkolonie*, Amsterdam 2009 en het wetenschappelijke werk van C.A. Kloosterhuis, *De bevolking van de vrije koloniën der maatschappij van weldadigheid*, Zutphen 1981.
5. GA Tholen, Archief Stad Tholen, inv.nr. 1507, notulen 28-9-1822, 17-10-1822 en 23-4-1823.
6. Zeeuws Archief Middelburg (ZAM), Archief provinciaal bestuur (APB) 1813-1850, inv.nr. 227, brief 1-5-1823.
7. ZAM. APB 1813-1850, inv.nr. 227, brieven 2-5-1823, 5-5-1823 en 6-5-1823.
8. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 227, brieven 7-5-1823 en 18-5-1823.
9. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 227, brief 24-5-1823.
10. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 227, brieven 26-5-1823 en 1-6-1823.
11. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 227, brieven 6-6-1823 en 10-6-1823.
12. GA Tholen, Archief Stad Tholen, inv.nr. 1144, rapport Durée aan regenten weeshuis 24-6-1823. Voor informatie over Meeder, Duitser van geboorte, zie: Schackmann, *proefkolonie*, pag. 383.
13. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 256, brief 23-10-1824. In Wateren was in 1823 het Landbouwkundig Instituut gesticht, bedoeld als opleiding tot een leidinggevende functie binnen de Maatschappij.
14. GA Tholen, Archief Stad Tholen, inv.nr. 836, brief 20-7-1827.
15. ZAM, APB 1813-1850, inv.nr. 227, brieven 29-6-1823, 2-7-1823, 3-7-1823 en 9-7-1823.
16. GA Tholen, Archief Stad Tholen, inv.nr. 804. Het eerste Thoolse weeskind dat bij een particulier werd uitbesteed, was Jan Herkemeij wiens ouders in 1872 kort na elkaar waren overleden. Voor een bedrag van f 104,- werd hij bij de weduwe Van Poortwijk ondergebracht.

Bijlage: De weeskinderen van 1823

Naam	Leeftijd in 1823	Opmerking
Johannis Hofman	18	Ontslagen in Wateren en in 1826 in Tholen aangekomen
Johannis Geluk	16	In 1828 ontslagen
Nicolaas Hofman	16	In 1833 ambtenaar in dienst van de Kolonie
Abraham Lavant	15	In 1827 ontslagen; door zijn broer verzorgd
Adriaan Kaspers	11	In 1830 in militaire dienst; 1832 ontslagen; terug naar Wateren
Frederika Margaretha Vorsten	11	In 1829 ontslagen
Dina Krane	11	In 1838 ontslagen; dienst in Tholen
Jasperina Cijs	18	In 1826 ontslagen en in Tholen aangekomen
Adriaan Cijs	16	In 1827 in militaire dienst; in 1828 in Wateren teruggekeerd; in 1829 in dienst
Cornelis Johannis Maghielse	11	In 1830 in militaire dienst, ontslagen in 1833
Maria Elisabeth Kwaak	13	In 1830 dienst kunnen krijgen bij W. v. Tiggelen
Jacob Kwaak	12	In 1830 in militaire dienst; ontslag 1835
Adriaan Hendrikse	12	Te Wateren geplaatst; in 1829 vrijwillig in dienst; in 1837 onderdirecteur Wateren
Barbera Hendrikse	10	In 1829 gehuwd met kolonist; in 1832 ontslagen
Willemina Christina Hendrikse	7	In 1835 ontslagen; te Veenhuizen geplaatst
Jacoba Hendrikse	6	In 1838 ontslagen

Jacob Christiaan Leijte	17	In 1834 overleden in de Kolonie
Marinus Leijte	12	In 1829 militaire dienst, 1830 Veenhuizen; gedeserteerd, terug naar Kolonie; 1833 ontslagen
Frans de Korte	10	In 1831 ontslagen, vrijwill. Militaire dienst; in 1836 officier, naar Ned Indie
Maria Cornelia Prince	10	In 1834 ontslagen
Jan Prince	7	In 1834 ontslagen
Dirk Prince	6	In 1832 vrijwilliger schutterij; in 1834 ontslagen
Lauwerina Borginge	16	In 1826 ontslagen; huwde met ontslagen zoon van kolonist Hopman
Adriana Cornelia Leijte	15	In 1826 gedeserteerd; vrijwillig terug; ontslagen 1827